

УДК 347.956

Микола Сарнавський,*аспірант відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України*

УХВАЛА ЯК ОБ'ЄКТ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена дослідженню сутності ухвали господарського суду першої інстанції. Проведено комплексний аналіз ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду. Висвітлено недоліки конструювання норм господарського процесуального законодавства України, якими встановлюється строк на апеляційне оскарження ухвал, і запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: ухвала, господарський суд першої інстанції, господарське судочинство, строк на апеляційне оскарження.

Постановка проблеми. Для побудови й функціонування правової держави, яка визнає і проголошує панування принципу верховенства права, основоположним у системі забезпечення прав людини та громадянина є дотримання права на справедливий суд. Особливе місце в реалізації цього права належить передбаченій вітчизняним процесуальним законодавством можливості фізичних і юридичних осіб оскаржувати постановлені судом ухвали. Наявність інституту оскарження ухвал забезпечує поновлення порушених процесуальних прав та інтересів учасників судового процесу. Таке поновлення є однією з умов справедливого, неупередженого і своєчасного вирішення судового спору.

Останніми роками в Україні відбулось суттєве оновлення процесуального законодавства, у тому числі й господарського процесуального. Передусім воно полягає в прийнятті Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII (далі – Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII) [1], яким Господарський процесуальний кодекс України викладено в новій редакції. У результаті цієї законотворчої діяльності з'явилися нові інститути господарського процесуального права та набули розвитку раніше чинні. Значного оновлення набув й інститут оскарження ухвал: змінено порядок подання апеляційної та касаційної скарги, збільшено строк на апеляційне оскарження ухвал, унесено зміни до переліку ухвал суду

першої інстанції, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду, тощо.

В основі механізму правового регулювання оскарження ухвал у господарському судочинстві лежить ухвала господарського суду першої інстанції. Розуміння її сутності, основних ознак, а також відмінностей від рішення суду є запорукою правильного правозастосування відповідних законодавчих положень.

Теоретичні та практичні аспекти оскарження ухвал у господарському судочинстві на дисертаційному й монографічному рівнях комплексно не досліджувалися. Вони розглядалися в господарській процесуальній науці лише як компоненти проблематики більш високого рівня – перегляду судових рішень господарських судів, зокрема висвітлювалися у працях А.О. Згами, О.А. Ломакіної, Д.М. Притики, Т.В. Степанової.

У контексті тематики дослідження певний науковий інтерес становлять також і проведені в інших галузевих правових науках дослідження, предметом яких є ухвала як один із видів судових рішень. Такі дослідження здійснювались В.В. Григор'євою, О.В. Дем'яною, С.К. Загайною, Є.А. Таликіним, О.М. Шиманович та ін.

Метою статті є з'ясування сутності ухвали господарського суду першої інстанції та проведення аналізу законодавчих норм-новел, якими регламентується порядок апеляційного оскарження ухвал у господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) зараховує ухвали до одного з чотирьох видів судових рішень

і передбачає, що шляхом їх постановлення вирішуються судом процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом (ст. 232 ГПК України).

Постановленням ухвали господарський спір не вирішується по суті. Утім це жодним чином не зменшує значущості її як компонента системи судових рішень. Ухвали є необхідними ланками господарського процесу, що забезпечують його динаміку, належну спрямованість, а також дотримання прав та інтересів його учасників. У науковій літературі наголошується, що ухвала господарського суду є юридичним фактом, на підставі якого виникають, змінюються і припиняються господарські процесуальні права й обов'язки [2, с. 101].

Для характеристики ухвали господарського суду першої інстанції, виходячи зі змісту ст. ст. 232 і 233 ГПК України, вбачаються підстави для виділення її таких ознак: 1) визнається видом судового рішення; 2) забезпечує вирішення процедурних питань під час розгляду господарської справи; 3) постановляється судом у нарадчій кімнаті або не виходячи до неї; 4) оформлюється окремим документом або заноситься до протоколу судового засідання.

ГПК України передбачає наявність широкого спектру ухвал, що постановляються в господарському судочинстві судом першої інстанції. Їх можна класифікувати за багатьма критеріями. У межах дослідження, виходячи з поставленої мети, пропонується розглянути такий класифікаційний критерій, як можливість оскарження ухвал окремо від рішення суду. За цим критерієм положення ГПК України дають підстави для поділу їх на дві групи: 1) такі, що можуть бути оскаржені окремо від рішення суду першої інстанції; 2) такі, що не можуть бути оскаржені окремо від рішення суду першої інстанції. Перелік ухвал, що входять до першої класифікаційної групи, визначений законодавцем у ч. 1 ст. 255 ГПК України. Він є закритим і складається з 35 пунктів. Натомість перелік ухвал, що не можуть бути оскаржені окремо від рішення суду першої інстанції, у вітчизняному господарському процесуальному законодавстві відсутній.

Нова редакція ГПК України значно розширила перелік ухвал, що входять до першої класифікаційної групи. З огляду на це, вбачається доцільність здійснення порів-

няльно-правового аналізу відповідних норм ГПК України в новій редакції та ГПК України в редакції, що діяла до набрання чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII. Так, новим підходом у правовому регулюванні оскарження ухвал у господарському судочинстві є надання законодавцем можливості учасникам справи оскаржувати окремо від рішення суду першої інстанції такі ухвали: 1) про забезпечення доказів, відмову в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів; 2) про зустрічне забезпечення, зміну чи скасування зустрічного забезпечення; 3) про призначення експертизи; 4) про стягнення штрафу в порядку процесуального примусу; 5) про заміну чи відмову в заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження; 6) про відмову у видачі судового наказу; 7) про поворот виконання чи відмову в повороті виконання; 8) про звернення стягнення на кошти, що належать іншим особам, чи нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку; 9) щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України; 10) про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами; 11) про залишення без розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження; 12) про відновлення чи відмову у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження.

Поява вищевказаних законодавчих новел пояснюється передусім уведенням у господарське процесуальне законодавство України нових системних нормативних утворень, а також удосконаленням уже чинних. Так, наприклад, новою редакцією ГПК України законодавець передбачив у господарському судочинстві можливість: 1) забезпечення доказів; 2) зустрічного забезпечення позову; 3) відновлення судом втраченого судового провадження; 4) накладення судом штрафу на учасників судового процесу. Уведення цих нормативних утворень, відповідно, зумовило появу в ГПК України таких ухвал: 1) про забезпечення доказів, відмову в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів; 2) про зустрічне забезпечення, зміну чи скасування зустрічного забезпечення; 3) про відновлення чи відмову у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження; 4) про стягнення штрафу в порядку процесуального примусу.

У контексті порівняльно-правового аналізу, на нашу думку, заслуговує на окрему увагу питання, пов'язане з оскарженням

ухвали господарського суду про призначення судової експертизи. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 79 ГПК України (у редакції, що діяла до набрання чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII), господарський суд мав право зупинити провадження у справі в разі призначення ним судової експертизи. На практиці суд нерідко в силу різних обставин допускав призначення судової експертизи без достатніх для цього підстав, що призводило до затягування судового процесу, а отже, і до порушення права на розгляд справи упродовж розумного строку, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. У такому разі ухвала господарського суду про призначення судової експертизи мала б бути під час розгляду справи скасована. Але, враховуючи те, що, згідно з ГПК України, така ухвала не входила до переліку ухвал, які могли бути оскаржені окремо від рішення місцевого господарського суду, можливість її скасування виключалась.

Проблематика, що пов'язана з апеляційним оскарженням ухвали господарського суду про призначення судової експертизи, була предметом розгляду Пленуму Вищого господарського суду України. У пункті 19 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4 надаються для господарських судів такі роз'яснення. Якщо апеляційна скарга за своїм змістом стосується виключно ухвали про призначення судової експертизи у справі, то така скарга з урахуванням вимог ч. 1 ст. 106 ГПК України не може бути розглянута господарським судом. Коли скарга за своїм змістом стосується ухвали про зупинення провадження у справі, вона може бути розглянута в загальному порядку виключно з погляду наявності чи відсутності передбаченої законом підстави для такого зупинення (п. 1 ч. 2 ст. 79 ГПК України). Якщо ж в апеляційній скарзі йдеться про оскарження як призначення експертизи, так і зупинення у зв'язку з цим провадження у справі, то така скарга може бути прийнята й розглянута в частині зупинення провадження [3].

Отже, як убачається з проаналізованого, господарське процесуальне законодавство України не містило правових засобів забезпечення права на розгляд справи упродовж розумного строку в разі порушення порядку призначення судової експертизи. Учасникам судового процесу право на оскарження ухвали господарського суду про призначення судової експертизи не надавалось узагалі, а оскарження ними ухвали господарського суду про зупинення провадження у спра-

ві, постановленої у зв'язку з призначенням судової експертизи, не мало сенсу з огляду на те, що ГПК України визнавав призначення судової експертизи однією з підстав для зупинення провадження.

Зазначені недоліки правового регулювання усунуті в новій редакції ГПК України шляхом включення ухвали про призначення експертизи до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду першої інстанції (п. 11 ч. 1 ст. 255), що в результаті, на нашу думку, підвищило ефективність захисту в господарському судочинстві процесуальних прав та інтересів учасників справи, а отже, має сприяти справедливому, неупередженому та своєчасному вирішенню господарських спорів.

У зв'язку з викладенням ГПК України в новій редакції відбулося вдосконалення правового регулювання господарського судочинства й у частині визначення строку на апеляційне оскарження. Статтею 256 «Строк на апеляційне оскарження» ГПК України законодавець установив, що апеляційна скарга на ухвалу суду подається протягом десяти днів з дня її проголошення. Учасник справи, якому ухвала суду не вручена в день її проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, якщо апеляційна скарга подана протягом десяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

ГПК України в редакції, що діяла до набрання чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII, установлював п'ятиденний строк на апеляційне оскарження ухвали господарського суду з дня її оголошення, при цьому не визначав умов, за наявності яких виникало право на поновлення пропущеного строку (ст. 93).

За результатами порівняння порядку визначення строку на апеляційне оскарження, унормованого ГПК України в редакції, що діяла до набрання чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII, із відповідним порядком, унормованим ГПК України в новій редакції, вбачається, що законодавець у новій редакції ГПК України надав учаснику справи більший строк на оскарження ухвали господарського суду та визначив умови, за наявності яких в учасника справи виникає право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження. Без сумніву, такі законодавчі зміни заслуговують на схвалення, адже розширюють можливість реалізації права на оскарження ухвал у господарському судочинстві.

Разом із тим за результатами аналізу норм-новел, якими регламентується вищевказаний порядок, убачаються підстави й

для критики нормотворчої діяльності законодавця. Ідеться, зокрема, про конструкцію абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України: «Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення суду, або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення». Як бачимо, законодавець для обчислення строку на апеляційне оскарження, пов'язаного з днем складення повного судового рішення, застосовує терміни «рішення суду» та «судове рішення». Поняття, які названі цими термінами, не є тотожними. Це впливає із системного аналізу норм глави 9 «Судові рішення» ГПК України. Згідно зі ст. 232 ГПК України, рішення суду є видом судового рішення та розуміється як процесуальний документ, ухваленням якого закінчується розгляд справи по суті. Поняття ж «судове рішення» є родовим поняттям. Воно охоплює такі види процесуальних документів суду, як ухвала, постанова, судовий наказ, а також і вищевказане рішення суду.

З огляду на окреслену сутність цих понять, установлений абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України порядок визначення строку на апеляційне оскарження в разі оголошення в судовому засіданні лише вступної та резолютивної частин рішення суду стосується лише одного виду судового рішення – рішення суду, не стосується іншого його виду – ухвали суду. Застосування ж у тексті абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України, крім поняття «рішення суду», й поняття «судове рішення» не дає підстав для спростування такого висновку, так як за змістом поняття «судове рішення» стосується лише складення процесуального документа, а не його оголошення. На нашу думку, такий стан правового регулювання знижує ефективність захисту процесуальних прав та інтересів учасників справи в господарському судочинстві.

Науковий інтерес становить і практичний бік цієї проблеми. Аналіз судової практики свідчить, що апеляційні господарські суди застосовують положення абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України під час обчислення строку на апеляційне оскарження як рішення суду, так й ухвали суду в разі оголошення в судовому засіданні судом першої інстанції лише вступної та резолютивної її частин. Прикладом такого застосування є ухвала про відкриття апеляційного провадження та призначення справи до розгляду від 18.09.2018, постановлена Київським апеляційним господарським судом у спра-

ві № 910/24880/15 [4]. Зазначена ухвала постановлена за результатом розгляду матеріалів апеляційної скарги ПАТ «Харківський коксовий завод» від 20.08.2018 на ухвалу Господарського суду міста Києва про відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, від 02.08.2018, повний текст якої складено 10.08.2018.

Досліджуючи норми інституту оскарження ухвал із застосуванням методу системного аналізу та відповідний емпіричний матеріал, маємо підстави констатувати відсутність вищевказаної проблеми на стадії касаційного провадження. Так, під час унормування порядку визначення строку на касаційне оскарження в абз. 2 ч. 1 ст. 288 ГПК України законодавець, на відміну від абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України, застосовує термін «судове рішення» як стосовно складення, так і стосовно оголошення процесуального документа.

Отже, для вдосконалення унормування порядку визначення строку на апеляційне оскарження пропонуємо внести зміни до абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України, який викласти в такій редакції: «Якщо в судовому засіданні оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення, що оскаржується, або в разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення». Такі зміни усунуть виявлені недоліки нормотворення. До того ж вони сприятимуть уніфікації норм інституту оскарження ухвал, якими регулюється порядок визначення строків апеляційного та касаційного оскарження.

Висновки

Ухвала господарського суду першої інстанції є одним із видів судових рішень. Шляхом її постановлення судом вирішуються процедурні питання в ході розгляду господарської справи. ГПК України в новій редакції, викладеній Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII, значно розширив можливості реалізації права учасників справи на апеляційне оскарження ухвал. Зокрема, розширено перелік ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду першої інстанції; збільшено строк на їх апеляційне оскарження; визначено умови, за наявності яких в учасника справи виникає право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження ухвал.

Водночас за результатами проведення системного аналізу норм інституту оскарження ухвал у господарському судочинстві

та вивчення практики їх застосування вбачається доцільність у законодавчому вдосконаленні порядку встановлення строку на апеляційне оскарження шляхом викладення абз. 2 ч. 1 ст. 256 ГПК України в запропонованій вище редакції.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від

03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.

2. Кот О.В. Ухвали суду в господарському процесі. *Юридична Україна*. 2010. № 2. С. 97–101.

3. Про деякі питання практики призначення судової експертизи: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 3. С. 21–29.

4. Ухвала Київського апеляційного господарського суду від 18.09.2018 у справі № 910/24880/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76506873>.

Стаття посвячена дослідженню сутності определения хозяйственного суда первой инстанции. Проведен комплексний аналіз определений, которые могут быть обжалованы отдельно от решения суда. Выявлены недостатки конструирования норм хозяйственного процессуального законодательства Украины, которыми устанавливается срок на апелляционное обжалование определений, и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: определение, хозяйственный суд первой инстанции, хозяйственное судопроизводство, срок на апелляционное обжалование.

The article is devoted to the research of essence of the ruling of commercial court of first instance. A complex analysis of rulings that can be appealed separately from the court decision is carried out. The defects of the design of the norms of the commercial procedural legislation of Ukraine, which provide the time limit for appeal of rulings, are disclosed, and ways of their elimination are proposed.

Key words: ruling, commercial court of first instance, commercial proceedings, time limit for appeal.

